

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՍՏՐՈՒԿ ՈՆԵՍԻՄՈՍ

Խնդութիւն յոյժ ընկալայ, և մխիթարութիւն ի սիրոյն քոյ. զի գութք սրբոց քն հանգուցեալ են, եղբայր:

Վասն որոյ բաղում համարձակութիւն ունիմ ի Քրիստոս՝ հրաման տալ քեզ զարժանն վասն սիրոյ, մանաւանդ թէ աղաչեմ իսկ այնպիսի լինել՝ որպէս և Պաւղոս ծերացեալ, արդ և կապեալ ևս Յիսուսի Քրիստոսի. Աղաչեմ զքեզ վասն որդւոյ իմոյ՝ զոր ծնայ ի կապանս իմ զՈնեսիմոս, որ երբեմն անպիտան էր քեզ. բայց արդ քեզ և ինձ պիտանի. զոր յղեցի առ քեզ, և դու զդա ընկալլիւ, այսինքն է՝ զիմ աղիս. Զոր կամէի առիս արգելուլ, զի ընդ քո ունիցի ինձ սպաս ի կապանս Աւետարանին. բայց առանց քո կամաց ոչինչ կամեցայ առնել, զի մի բարիքդ քո ի հարկէ լինիցին, այլ կամաւ. Եւ թերեւ վասն այնորիկ մեկնեցաւ առ ժամանակ մի, զի յաւիտեան ունիցիս զդա, մի ևս իբրեւ ծառայ, այլ ի վեր քան զծառայ, իբրեւ զեղբայր սիրելի. եթէ ինձ այսպէս, որչափ ևս առաւել քեզ մարմնով և Տերամբ, եթէ զիս քեզ հաղորդ համարիցիս, ընկալ զդա, իբրեւ զիս, և եթէ յանցուցեալ ինչ իցէ կամ պարտիցի, զայն ինձ համարեաց, Ես Պաւղոս գրեցի իմով ձեռամբ, ես հատուցից, զի մի ասիցեմ քեզ՝ թէ դու զանձն քո ինձ պարտիս, այո՛, եղբայր, ես փոխանակ եղէց ի Տէր. հանգո զաղիսդ իմ ի Քրիստոս. Յուսացեալ ի հնազանդութիւնդ քո, գրեցի առ քեզ. քանզի դիտեմ թէ առաւել ևս քան զոր ասեմք առնիցես (Առ Փիլիմոն Ա. 7—21):

Տխրում է և տրտմում պատմաբանի հոգին, երբ նա սկսում է ուսումնասիրել մեծ մարդոց մասնաւոր կեանքը: Այս նրանիցն է առաջ գալիս, որ հազիւ են պատահում այնպիսի անձինք, որոնք չեն կորցնում իրանց դիւթիչ նշանակութիւնն ու կախարդանքն, նոցա կեանքը մանրամասնաբար հետազօտելից յետոյ էլ:

Զոր օրինակ երեակայեցէք ձեզ մի մատենագիր, որ Աստուածանից օժտեալ է մեծ հանճարով, նորա երեակայութիւնն արձագանգ է տալիս ամեն մեծ և ազնիւ գաղափարի. ինչ որ նա

իւր զգայուն և սուր հոգւով ըմբռնել է, այնպիսի գրաւիչ գաղապարի է վերածուում, որ յայնչտակուում է ձեզ և շարժում ձեր հոգւոյ թելերը: Եւ ահա այս մարդը մեռնում է. ձեր ձեռքն ընկնում է նորա օրագիրն, որոյ էջերում գուք գլուխում էք նորա գաղտնի մտքերն ու ձգտումները: Ո՛հ, մի կարգաք այդ էջերն, եթէ կամենում էք կատարելապէս պահպանել այն կախարդանքն, որ ձեր մէջ նա յարուցել է: Այո՛, գեղարուեստագէտի մեծ հոգին էլ կրծելիս է եղել սնտափառութիւնն, և մինչդեռ նորա հոգեշունչ երկերը մեզ երկինք են բարձրացնում. նորա հոգին զոհ է գործած եղել սարսափելի նախանձի, մանր կրքերի և ամօթալի հաշիւների: Կամ երեւակայեցէք գիտնականին իւր սառն և անկողմնակալ մտքով, որ, կարծես ազատ ամեն մանր կենսական հաշիւներից, սաւառնում է միայն բնութեան օրէնքների մաքուր ոլորտում: Բայց պարզուում է, որ այդ միայն ըստ երեւութին է այդպէս, այլ նա իսկապէս հետեւում է իւր իսկական փառասիրութեան նպատակին և պաշտպանում է կուսակցական նեղ շահերը: Պատմութիւնը լիքն է այսպիսի հակասութիւններով, այնպէս որ նրան քաջ հմուտ մարդը մեծ ճնշումն պէտք է գործէ իւր վերայ, որ կարողանայ պահպանել յարգանք դէպի մարդս:

Զոր օրինակ կարդում եմ Բոսսիւէի գամբանական ճառերն և այստեղ վերջին քարոզում, ուր նա ասում է, որ նորա ալիքն արդէն նախագուշակում են նորա վերջին ժամն, երբ նա պարտական է հաշիւ տալու Տիրոջ առաջ, յայտնում է նա, որ «եւ իւր նուազող ձայնի հանգչող զգացմանց վերջին ոյժերը կամենում է նուիրել իւր հօտին, որին պարտական է կերակրել կենաց խօսքերով»: Ինձ յուզում է այս ազնիւ ծերութիւնը, այս բարձր ճառն, որ ծանրութեամբ այս գարիս անցաւոր փայլի հանդէպ դնում է յաւիտենական ճշմարտութիւնը: Բայց սրանից յետ բաց եմ անում նորա օրագրութիւնն, որ նկարագրած են Բոսսիւէի կենաց վերջին օրերի մանրամասնութիւնքն, և տեսնում եմ, ինչպէս նա հիւանդութիւնից հիւժուած, ամեն ջանքով աշխատում է եպիսկոպոսական աստիճան

ստանալու իւր եղբորորդու համար, որ իւր բնաւորութեամբ իւր ժամանակի ամենաստոր անձնաւորութիւններից մէկն էր: Բոսսիւէն այս նպատակի համար խնայում է Յիսուսականներին և աշխատում է կազդուրել իւր ոյժերն, որպէս զի կարողանայ բարձրանալ Վերսայլի սանդուղներն և անձամբ միջնորդել թագաւորի առաջ սյդ անարժան գործի համար:

Անցնում է կէս դար, ահա մեր առաջնն է երեւելի հակառակորդը քրիստոնէութեան, մի չար անձնաւորութիւն, որոյ ծիծաղը կարծես քրիստոնէական կրօնի անկումն է գուշակում, կրօնի, որ նա մեղադրում է ամեն տեսակ գարշազորութեանց մէջ, որոնք մարդիկ գործել են յանուն նորա, մի անձնաւորութիւն, որ հանդէս է բերում իւր սուր և անխնայ երգիծարանութեան մէջ եկեղեցու բոլոր քաղաքական խորամանկութիւնքը: Բայց ահա Վոլտերը մեռնում է և նորա մասնաւոր գրադրութեանց մէջ ամեն բան պարզուում է, այն է այն անօրինակ անամօթութիւնն, այն շողոքորթութիւնն և հնարագիտութիւնն, աճալարարութիւնն, որ նա ցոյց էր տալիս, երբ նա կարծում էր թէ դրանցով կարող է վնասել իւր թշնամեաց, կամ ահա Վոլտերի հետ մի շարքում և մի այլ մատենագիր, որի ռոշնութիւնն—անկեղծութիւնը գրաւում է մեզ և յուզում է:

Նա քարոզում էր զգացման բնականութիւնն և մեղադրում էր քրիստոնէական կրօնը նորա մէջ, որ իբր թէ սա զրուպարտում է մարդկութիւնն, և որպէս զի յաջողութեամբ մարտնչէ նորա՝ կրօնի ցամաքեցնող ազդեցութեան դէմ, ստեղծում է այնպիսի անձնաւորութիւնք, որոց ազնիւ վարմունքն առաջանում է միայն նոցա բնածին բարութեան թելադրութիւններից: Այս մարդը Դիդրօն է. բայց նորա գրադրութիւնք պահպանուել են և սոցա մէջ կայ մի զարհուրելի խօսք,—նա հարցնում է դ'Ալամբերից, կամ արդեօք աշխարհիս երեսին գէթ մի մարդ, որ պարզապէս, առանց հռետորական ճոռումաբանութեան, չհամաձայնէր աւելի շուտ իւր աղջիկը կորցնելու քան իւր հարստութիւնը: Ահա և Ռուսսօն, որ նորա նման

ձգտում է բոլոր մարդկութիւնը նորից դաստիարակելու, բնութեան պահանջներին համեմատ. բայց նորա խոսքալսնո-
թեան մէջ մենք կարդում ենք, որ մարդկութեան այս մեծ
դաստիարակը սկսաւ նրանով, որ առաջ անգատուեցաւ իւր զա-
ւակներին, որոնց ուղարկեց «դաստիարակութեան պռնի»։ Գալիս է
ժԸ երորդ դարի վերջը։ Նոր ժամանակի ամենամեծ ատենա-
բանն իրոխտալի ձայնով ազգային ժողովի մէջ հարուածում է
նախկին պետական կազմակերպութեան շռայլութիւնն ու կա-
շառասիրութիւնը. մի անգամ սա մեղադրուելով իւր գործին
դաւաճանելու մէջ, խօսում է ընտիր պաշտպանողական ճառ
և ստիպում է իւր զրպարտիչներին լռել։ Բայց այժմ մենք գի-
տենք, որ այն ժամանակ, երբ Միրաբոն խօսում էր այդ ճառը,
նա արդէն կաշառուած է եղել։

Ես կարող էի այս օրինակների թիւը բազմացնել, ես կարող
էի ձեզ հարցնել, թէ ի՞նչ եղան առաջին կայսերութեան (Նա-
պոլէոն I) ժամանակ այն անհաշտ Յակոբեանք, որոնց լոկ Ռա-
գաւոյ խօսքն արդէն ազգային անգատութեան համար վիրաւո-
րանք էր թուում — բայց կարծում եմ, որ առաջ բերած օրի-
նակներս էլ բաւական են, գուցէ և շատ էլ են։ Ես ինչու յի-
շեցի ձեզ այդ տխուր իրողութիւնները։ Գուցէ՞ կուսակցական
հաշիւներին առթիւ։ Հերիք է միայն աւելի խորասուզուել
մտածմանց մէջ և դժբաղդաբար իւրաքանչիւր կուսակցութեան
մէջ կգտնուեն դոյնատեսակ անձինք։ Գուցէ նորա՞ համար,
որ աւելի ստորացնեմ մարդկային բնաւորութիւնը։ Աստուած
պահէ ինձ դրանից, ես միայն կամենում էի ձեզ յիշել, որ եր-
բէք չպէտք է հաւատ ընծայել արտաքին կերպարանքին. այլ
պէտք է թափանցել գործի էութեան մէջ։ Նիւթ դուք կամե-
նում էք կարծիք՝ հայեացք կազմել մի մարդու վերայ կամ
իմանալ, թէ արդեօք արժանի է նա ձեր հաւատարմութեան, մի
հետազօտէք նրան միայն հասարակութեան մէջ կամ այն ժա-
մանակ, երբ նա հրապարակաւ կատարում է իւր պարտակա-
նութիւնը, երբ նա որ և է դեր է կատարում։ Մի հայեացք
նորա մասնաւոր կեանքի վերայ, նորա մի որեւէ անյայտ ծածուկ

վարմուհիքը կօգնէ ձեզ նրան ճանաչելու: Իմ գլխումս այս մտքերը ծնան, երբ սկսայ խորհրդածել իմ քարոզիս բնաբանի վերայ: այս բնաբանն է Պօղոս առաքեալի թուղթն, ամենակարճը նորա թղթերից, որովհետեւ նա բաղկացած է միայն մի քանի տողերից: Այս, կարծես, հարեանցի իմն կերպով գրած նամակում մեր առաջին ներկայանում է այլ ևս ոչ թէ հիթանոսաց առաքեալն, ոչ թէ աստուածաբանն, ոչ թէ մեր եւրոպական եկեղեցեաց հիմնադիրն, այլ մի սոսկական մարդ, որ գրում է իւր բարեկամներից մէկին: Ես էլ այդ պատճառով մտածեցի, որ հէնց այստեղ կարելի է գտնել ամենայարմար միջոցը Պօղոս առաքեալի բնաւորութիւնն իւր իսկական լուսով տեսնելու: Այս մասին էլ, եղբարք, դիտաւորութիւն ունիմ ձեզ հետ խօսելու:

Մի անգամ հռովմէական մի խաւարչտին բանտում հանդիպեցան միմեանց երկու բանտարկեալներ: Մէկը Պօղոսն էր, հռովմայեցի քաղաքացի, փարիսեցւոյ որդի, որ իւր քարոզներով յուզել էր և վրդովել էր Երուսաղէմն և Ասիան ու եկեղ էր Հռովմ համաշխարհական մայրաքաղաքը հաշիւ տալու Կեսարի առաջին իւր հայրենակցաց մոլեռանդութիւնը գրգռելու համար: — Միւսը հիթանոս Ոնեսիմոս, ստրուկ, որ խաբելով իւր տիրոջ փախել էր նրանից ընդարձակ մայրաքաղաքում ապաստանարան գտնելու համար, ուր և նրան բանտարկեցին: Պօղոս այս ստրկին քրիստոնեայ է դարձնում և երբ բանտի դռները բացուեցան Ոնեսիմոսի առաջ, Ս. առաքեալն ուղարկում է նրան նորա նախկին տիրոջ Փիլիմոնի մօտ նամակով, որ վերեւը կարդացինք: Այսպիսի մի հրեայթը գուցէ ձեզ շատ սովորական երևի, բայց գուցէ դուք փոխէք ձեր կարծիքն, եթէ ուշադրութեամբ քննէք այն:

Գիտէ՞ք արդեօք դուք, թէ այն ժամանակ ստրուկներին ինչ էին համարում: Քննենք այս առանց կողմնասիրութեան կամ աւելի լաւ է, թոյլ տանք այդ մասին իրանց կարծիքն յայտնելու նոյն ժամանակի մարդոց: Մի գիտնական Հռովմայեցի վարդապետն անունով, որ ապրում էր 30 տարի Քրիստոսի ծննդից ա-

առջ, երկրագործական գործիքները բաժանում է երեք տեսակների. 1) գործիքների, որոնք ձայն չեն հանում, զորօրինակ արօր. 2) գործիքների, որոնք նշանակութիւն չունեցող ձայներ են հանում — ձիեր և եզներ և 3) խօսող գործիքներ — ստրուկներ: Վարորանից շատ առաջ մեծն Արիստոտելը տեսնում է. «ըստբուկններին ո՞վ կսիրէ: Որ և է սէր միթէ՞ կարելի է ունենալ դէպի կոպիտ գործիքները», Հականալի է, որ ստրուկներին վաճառում էին, պարտք էին տալիս, ընծայում էին կամ կտակով աւանդում ուրիշին: Երբ նոքա ծերութեան ժամանակ անօգուտ, անպէտք էին դառնում, նրանց տանում էին մի ամայի կղզի Տիբերիս գետի մէջ տեղում, ուր նոքա յաճախ սովամահ մեռնում էին: Մինչև անգամ հռոմէական օրէնքներն, որոնք հին աշխարհի արդարասիրութեան գաղափարական պատկերներն էին, միևնոյն պատժի էին ենթարկում ստրկի և դրացու գրաստի սպանութիւնը: Իսկ եթէ ստրուկը սպանում էր իւր տիրոջ, նորա եղբունագործութեան համար կոտամահ էին լինում նորա հետ միասին մինչև անգամ նորա բոլոր ընկերները: Մի անգամ մի Հռովմայեցի որսի ժամանակ պատրաստում էր մի վարազ ոպանելու, բայց աէզն, որ գցել էր ըստբուկներից մէկն, առաջ տուեց տիրոջ դիտաւորութեան և սպանեց գաղանին: Հռովմայեցին, բարկանալով, որ ստրուկն իրան առաջ տուեց, հրամայեց նրան խաչել, և Կիկերոն, մի լուսաւորեալ և բարի մարդ, որ վկայ էր այս իրողութեան, հարցնում է թէ արդեօք այդ վարմունքը շատ խիստ չէ: Բայց նոյն Կիկերոնը մի այլ դէպքում ներողութիւն է ինդրում, որ ցաւակցութիւն էր յայտնել մի ծերունի ստրկի կորստեան առթիւ. այժմ մենք, անշուշտ, աւելի պակաս կոտորանութիւնք ցաւ յայտնելու մի ծերացած շան մասին: Ստրկատէրերը միշտ ըստբուկների կենաց և մահուան վերայ իրաւունք ունեցած են և յաճախ խնձոյքից յետոյ հիւրերի զուարճութեան համար նրանց սպանում էին: Իրաւ է մի քանի իմաստունք խորհուրդ են տուել սակաւ վարձատրել նրանց հարուածներով: Միայն աւելացնում են, որ այդ այն նպատակով են ասում, որ ըստ-

րուկներն աւելի կարող լինեն իրանց պարտականութիւնքը կատարելու: Վերջապէս ստրուկների վերայ ծանրացած այս արհամարհանքն այնպէս ծանր է, որ վեցերորդ դարում Քրիստոսից յետոյ, իմաստասէր Մակրոբիոսն, որ առհասարակ բարձր մտաւոր կարողութեան տէր մարդ էր, գրում է, որ իսկական իմաստասէրն անպատուում է իրան, խօսակցելով ստրուկի հետ:

Եւ ահա այսպիսի թշուառներից մէկին հանդիպում է Պողոսը Հռովմում բանտի մէջ: Դուք գիտէք, թէ որպիսի դք էր Պաւղոս, փարիսեցու որդի, ինքն էլ փարիսեցի, նա ի ընէ մի տաք, անհամբեր և խիստ բնաւորութիւն ունեցող մարդ էր: Ս. գրքում առաջին անգամ նորա մասին յիշատակութիւն է լինում Ս. Ստեփաննոսի սպանման պատմութեան մէջ: Պաւղոսը, գուցէ դեռ ևս շատ մատաղահաս գոլով նորա դահիճներից մէկը լինելու համար, պահպանում է նրան քարկոծողների շորերը: Եւ ահա միմեանց հանդէպ կանգնած են ստրուկն և ի ծնէ փարիսեցին—սոքա ի՞նչ հասարակաց ունին միմեանց հետ: Պատասխանեցէք ինձ դուք, որ չէք հաւատում քրիստոնէութեան, արդեօք նոքա ի՞նչպէս կվերաբերուէին միմեանց եթէ նոցա մէջտեղում չգտանուէր Աւետարանը: Ո՛հ, դուք չէք հաւատում հրաշքներին և մեր հաւատը, որ Յայտնութիւն է ի վերուստ, օտարոտի իմն էք համարում: Ուրեմն այս հռովմէական բանդում ես ձեզ մատնացոյց կլինեմ մի իրողութեան վերայ, որ անհնար է բացատրել լսկ ընութեան օրէնքներով: Ահա ձեր առաջին է փարիսեցի, բայց արդէն վերածնած փարիսեցի, նա լի է մեծ ցաւակցութեամբ դէպի ստրուկը, նա բոլորովին գրոււած է թշուառականի վիճակով և այս հասարակաց արհամարհանքով ճնշուած էակի մէջ տեսնում է անմահ հոգի, խրատում է նրան, դաստիարակում է նրան երկնից արքայութեան համար, սիրում է նրան—ահա այստեղ է իսկական հրաշքը. այնքան սիրում է նրան, որ եղբայր է կոչում, ամենասիրելի եղբայր և որդի և իբրեւ թէ այս քիչ է, այլ և երկրորդ է՝ է անուանում նրան. բայց դուք հրաշք չէք ըն-

դռնում. ուրեմն բացատրեցէ՛ք ինձ այդ կերպարանափոխութիւնը, ասացէ՛ք, ուստի՞ ծագեց այդ անսովոր զօրութիւնն, որ յանկարծ բղխեց այդպիսի հրաշալի ողորմածութեան աղբիւր այն հրէաներից մէկի սրտում, որոնց Ցաղիտոս անուանում էր բոլոր մարդկութեան ատելիք: Մենք, քրիստոնեայք, մենք գիտենք թէ սւստի՛ Սյդ Քրիստոս արաւ, իւր արեամբ եւ փարիսեցուն եւ սարկիւն փրկելով: Նա միացրեց նրանց ընդհանուր սիրով, հրաւիրեց նրանց դէպի ընդհանուր երջանկութիւն, նրանց ժառանգորդ արաւ միեւնոյն հաւատի եւ յուսոյ, սովորյորեց նրանց ծուներ իջանել միեւնոյն օրհնութիւնը ստանալու համար եւ ահա բանտը դարձաւ նոցա համար սրբավայր, այստեղ կատարուեցաւ առաքելոյ եւ ստրկի միանալն, այստեղ ստրուկը որդեգրուեցաւ փրկեալների գերդաստանին, որոնք ժողովեցան ամեն ազգերից եւ ցեղերից, գերդաստանի, որ կմխնայ խաղաղութեան թագաւորի իշխանութեան գաւազանի ներքոյ: Վերկաց Ոնեսիմոս, առ շղթաներդ եւ գնա՛ էլի, եթէ հարկաւոր կլինի, տանջանայ եւ ստրկութեան ենթարկուելու — այժմ՝ քո ճակատդ լուսով է շրջապատուած, այժմ՝ քո սրտում անջնջելի կերպով տպաւորուած է յիշատակը՝ թէ գտնուեցաւ երկրիս երեսին մի մարդ, որ քեզ եղբայր անուանեց եւ վերածնեց քեզ յաւիտենական կեանքի համար. քեզ համար բացուեցաւ գիրկ եւ սրտիդ մօտ բաբախում էր մի այլ սիրտ, գնա՛ ուրեմն եւ տա՛ր աշխարհին այս նոր՝ նրան անծանօթ, անսովոր սիրոյ լուրն, գնա՛ եւ ցոյց տո՛ւր իշխաններին, որոնք մարմնոյ ստրկութեան մէջ են, հոգի, որ ազատ է կրքերի եւ մեղքի լծից, գնա՛ խեղճ ստրուկ, կատարի՛ր քո մեծ կոչումդ:

Սյսպէս, եղբարք, մարդկային արժանաւորութիւնը վերականգնեցաւ, բայց արդեօք միայն արժանաւորութիւնը: Ոչ, Պօղոս Առաքեալն՝ այս ստրուկին միայն մարդ չդարձրեց, կատարուեցաւ եւ մի այլ հրաշք՝ նա նրան սիրող մարդ դարձրեց: Նա սովորեցրեց նրան իր տիրոջ սիրել եւ սիրելով ծառայել նրան: Սյս անշուշտ ձեզ զարմացնում է. գուցէ եւ հաճոյ չէ թուում, գուցէ դուք աւելի լաւ կհամարէիք, որ Պօղոս

նրան բարոյապէս բարձրացնէր, դրդէր նրան ապստամբելու։ Այո՛, մեր ժամանակ հէնց այդ են քրիստոնէութեան վերայ յանցանք դնում՝ «Անգոր է այն վարդապետութիւնն, ասում են մեզ, անկարող է այն կրօնն, որ չկամեցաւ ջախջախել սուրբ-կութեան շղթաներն և չիմացաւ բարձրացնել ծանրաբեռնեալ-ներին և հալածեալներին»։ Ես լսած եմ այս մեղադրանքն և ընդունում եմ այն միայն մի բացատրութեամբ։ Ինչո՞ւմ դուք անկարողութիւն էք տեսնում, ես նրանում աստուածային զօրութիւն եմ տեսնում, որ չէ կարող մարդս ստանալ ընա-կան ճանապարհով։ Դուք տեսնում էք զօրութիւն ապստամ-բութեան մէջ, բայց չէք տեսնում նրան այն զարմանալի համ-բերութեան մէջ, որ նոյն իսկ դահիճներին յոգնեցնում է, ու-ժասպառ անում։ Բայց թո՛ղ առժամանակ երեւկայեմք, որ ձեր երազներն իրագործուել են. ամենուրեք հրատարակուած է ներքին պատերազմ, Աւետարանը հրաւիրում է բոլոր հա-լածուածներին դէպի մեծ ապստամբութիւն. Կեսարի աթոռը խորտակուած է. հեղեղի պէս վազում է պատրիկների և քուր-մերի արիւնը. վրէժխնդրութիւնն ու ատելութիւնն անընդ-հատաբար շարունակում են իւրեանց սպառման գործն և բոլոր հին աշխարհը դառնում է մի սպանդանոց։ Սրանից ի՞նչ առաջ կգայ, եղբայրութեան թագաւորութիւնն արդեօք։ Խելքի ե-կէք. ատելութիւնը ծնում է ատելութիւն և արիւնն արիւն է պահանջում։ Եթէ ձեր նպատակն այս է, Աւետարանի Աս-տուածը բոլորովին այլ է։ Նա յայտնեց մարդոց այլ տեսարան, տեսարան սիրոյ, որ յաղթանակում է ատելութեան վերայ, տեսարան հոգւոյ, որ յաղթող է նիւթական զօրութեան, Խաչե-ցեալին խաչի վերայ, որ մեր և բոլոր աշխարհի հոգւոց տէրն է։ «Երբ ես կհամբառնամ երկրիցս — ամենքին ինձ մօտ կտանեմ»։ Ահա, եղբարք, առաջին խրատն, որ բոլանդակուում է իմ ընտրած բնաբանիս մէջ. բայց այստեղ ինձ զարմացնող էլի մի այլ առանձին հանգամանք կայ, որ է այն ոճն, որ պահպանում է իւր նամակի մէջ Պօղոս առաքեալը, պաշտպանելով Փիլիմոնի առաջ սորա վախստական ստրկին։ Ես խօսքի այսպիսի ընտիր,

ազնիւ, սրտառու չնրբութեան այլ օրինակ չգիտեմ, որ աւելի ևս նշանաւոր է նրանով, որ այնտեղ ամեն ինչ արդար է և մտերմաբար յայտնած:

Նայեցէք, թէ որպիսի հոգացողութեամբ Առաքեալն առաջ է բերում այն հանգամանքներն, որոնք կարող են Փիլիմոնին տրամադրել յօգուտ յանցաւորին: Փիլիմոնը քրիստոնեայ է և Ս. Պօղոսը յիշեցնում է նրան նորա հաւատի և ողորմածութեան մասին, որոնք յոյժ ծանօթ էին քրիստոնեայ հասարակութեանց եղբարց. նա գրում է նրան, համազուտ լինելով, որ նա աւելին կկատարէ քան ինչ որ խնդրած է: Նայեցէք, թէ որպիսի ընտրողութեամբ Ս. առաքեալն աշխատում է իւր կամքը նորա վրին չկապել, «բողոքում համարձակութիւն ունիմ ի Քրիստոս» հրաման տալ քեզ զարժանն վասն սիրոյ, մանաւանդ թէ աղաչեմ իսկ այնպիսի լինել՝ որպէս և Պօղոս ծերացեալ, արդ. և կապեալ ևս Յիսուսի Քրիստոսի»: Պօղոս ծերացեալ և կապեալ Քրիստոսի—որպիսի հեղութեամբ լի ճարտարախօսութիւն է, եղբարք, բովանդակուում այս պարզ խօսքերի մէջ: Առաքեալն ոչինչ չէ կամենում ձեռնարկել առանց Փիլիմոնի համաձայնութեան «դի մի բարիքդ քո ի հարկէ լինիցին, այլ կամու»: Այն, հղբայր, աւելացնում է նա վերջում, ես քո փոխանակ եղէց ի Տէր, հանգստեալ իմ ի Քրիստոս: Ես արդէն յիշեցի, թէ որպիսի խօսքերով խօսում է նա Ոնեսիմոսի մասին, որպիսի ամենաքաղցր անուններ է դրոշմում նորա գրիչը. բայց այս էլ դեռ բոլորը չէ: Ոնեսիմոսը յանցաւոր էր իւր տիրոջ առաջ անհաւատարմութեան և գողութեան մէջ: Նկատեցէք դուք ահա, թէ որպիսի զգուշութեամբ Ս. Պօղոսը յիշում է այս մասին խոյս տալով այն ամեն հանգամանքից, որ կարող էր զօրացնել Ոնեսիմոսի յանցանքն և նորա ներկայ վարքն անցեալին դէմ դնելով: «Նրբեմն անպիտան էր քեզ, բայց արդ. քեզ և ինձ պիտանի» ասում է: Արդեօք նոյն ոճն ու ձայնը չէ լսում և Փրկչի խօսքերում, որ իւր ձեռքը, նորա ոտքի մօտ նստած լացող Մարիամի վերայ տարածած, ասում է, «ինչո՞ւ էք դրան արգելում»:

« Եւ եթէ յանցուցեալ ինչ իցէ կամ պարտիցէ, զայն ինձ համարեաց »: Իայց հարկաւոր էր ամբողջապէս առաջ բերել և այս թղթի իւրաքանչիւր խօսքի խորքը թափանցել, թղթի, որոյ մէջ տեղ են գտել այդպիսի ընտիր արտայայտութիւն և սղորմածութիւն ու զգացման նրբութիւն ու ազնուութիւն: Եւ այս ամենը գրում է մի եբրայեցի, նախկին հայածիչ, յօգուտ այն ստրուկներից մէկին, որոնց հետ խօսակցելն անպատուութիւն էր համարուում ըստ հռովմէական իմաստութեան:

Իմ ունկնդիր քրիստոնեայք: Դուք լինէք մտածում այս սիրոյ վերայ: Գուցէ մինչև ցայժմ Պօղոս առաքեալը ձեզ թուում էր միայն աստուածաբան, որոյ անընկճելի տրամաբանութիւնը կարծես ճշում էր մարդուս բնաւորութիւնը: Նորա թղթերի խիստ և խորհրդաւոր լեզուն հիացում էր ձեզ առանց գրաւելու, և դուք նոցա գրութեանց մանրամասնութեանց մէջ էլ չէք նկատած այն ջերմ սիրան, որ ընդունակ է այդպիսի կենդանի սիրոյ և այդպիսի խորին զգացման: Մի խօսքով դուք չէք ճանաչում Պօղոս Առաքեալին: Ձեզ նա ներկայանում էր իբրև կենդանի պատկեր հաւատարմութեան և անսահման եռանդի, բայց դուք երբէք չէիք կարծում նորա մէջ ողորմած սրտի ամենաքնքոյշ և սրտառու զգացմունքները գտնել: Դուք, այո՛, անտարակոյս չէիք կարծում, որ նորա խիստ գրչից կարող է ձուլուել այնպիսի փայլայիչ ուշադրութիւն, այնպիսի յարգելի նախազգուշացումն, այնպիսի զարմանալի ճարտարութիւն ուրիշի ազատութիւնը ճշնշելու, այնպիսի խորին նախատեսութիւն ամեն հանգամանքի, որ մարդուս հոգին յուզում է, այնպիսի բարձր և մի և նոյն ժամանակ սրտառու յճ: Ահա Աստուծոյ շնորհքն ինչ է արտադրում, իսկ մեզ ասում են, որ քրիստոնէական կրօնը տկարացնում է մարդուս բնութիւնը, բթացնում է զգացմունքներն և թուլացնում է անձնութեան միտումները:

Ինձ պատահել է տեսնել լաւ մարդիկ, որոնք չեն կամեցել մերձաւորապէս ճանաչել քրիստոնէութիւնն, այն սառն, ցամաք և անհոգի կրօնի երկիւղից, որ յաճախ քրիստոնէականի տեղ

են դնում և որ, մեծամեծ զոհեր սպահանջելով, կեանքի մէջ մտցնում է միայն խաւար և ունայնութիւն: Յաւալի, բայց դժբաղդաբար մեր մէջ յոյժ տարածուած նախապաշարմունք է այս: Ո՛չ, քրիստոնէութիւնը բնաւ չէ հակառակ մեր բնութեան, այսինքն մեր իսկական, նախնական բնութեան, այլ ընդհակառակն վերականգնում է այն և բարձրացնում. նա դատապարտում է մեր անկեալ և մեղքից տգեղացած բնութիւնը՝ Աւետարանն՝ մարդոց յայտնուած այդ Աստուածային ճըշմարտութիւնը, հիմնուած է հէնց մարդկայինը Աստուածայինի հետ միացնելու վերայ: Վնա դաշն է կապում բնական մարդու հետ, որպէս զի մարտնչի անկեալի դէմ, այսինքն այնպիսի մարդկութեան հետ է միանում, որպիսի սա պէտք է լինէր, ընդդէմ այնպիսի մարդկութեան, որպիսի սա է: Դուք տեսնում էք միայն այն, ինչ որ Նա (աւետարանը) ձեզնից խլում է. բայց ուշադրութիւն դարձրէք եւ նորա վերայ, ինչ որ Նա տալիս է, նայեցէ՛ք ինչպէ՛ս նորա բարերար ազդեցութեան ներքոյ վերածնուած սիրտը կենդանանում է նոր կեանքի համար, ինչպէս անձնասիրութեան տեղն, որ միշտ կապմել է յանցաւոր կրքի վերջին հիմքը, բռնում է զոհողութեան համար պատրաստ ողորմածութիւնը, նայեցէ՛ք այդ անձնութիւնութեանց անսահման աշխարհի վերայ, որոյ հորիզոնը անվերջ հեռաւորութեան մէջ է.— դա երկինք է երկիր իջած: Մի խօսքով նայեցէ՛ք Ս. Պօղոսի վերայ այն հասակում երբ ամեն ինչ նուազում է, տկարանում՝ նորա սիրտը, հակառակ ամենափշալից կեանքի դառն փորձերին, ընդարձակուում է, աւելի սիրալից է դառնում, ողորմած նման անգաղար աճող հեղեղատին, որ հանդիպելով իւր ընթացքում խոչընդոտների, բարձրանում է, փռուում է և իւր անգլմաղ բելի ալիքներն առաջ է մղում:

Վերջապէս, իմ կարծիքով այդ թղթի մէջն է և բանալին, որով մենք կարող ենք հասկանալ Ս. Պօղոսի զարմանալի գործունէութիւնն և նորա յաջողութիւնքն, իբրեւ առաքեալի:

Մտածեցէ՛ք, նոյն իսկ անձնանուէր մշակն, որ այնքան մարդիկ քրիստոնեայ դարձրեց, այնքան եկեղեցիք հիմնեց և մինչև

անգամ բանալի մէջ շարունակուում էր իւր լուսատու գործունէութիւնը գրութեանց և իրան այցելող քրիստոնէից տեսակցութեան միջնորդութեամբ, այդ նոյն իսկ Պաւղոսը ժամանակ և հնար գտնուում է լուսաւորելու այդ ստրկին, սիրելու նրան և առ Քրիստոս նրան դարձնելու: Սկզբում ես խօսեցի այն հիասթափմանց մասին, որ յաճախ ունենում ենք, երբ մանրամասնաբար հետազօտում ենք այն մարդոց կեանքն, որոնք հասարակութեան մէջ նշանաւոր տեղ են բռնում, բայց Ս. Պօղոսն այսպիսի հետազօտութեամբ, բարձրանում է մեր աչքում և նորա յորդորներն և հրաւերներն առ եկեղեցիս նոր ոյժ և զօրութիւն են ստանում, երբ մենք տեսնում ենք թէ ինչպէս նա ծածուկ, ստուերի մէջ կենդրոնացնում է իւր իմաստութեան բոլոր գանձերն և իւր հոգացողութիւնը տգէտ և խելճ ստրկի հոգւոյ վերայ: Մինչև որ ձեր առաջ կանգնած էր մի հասարակական գործիչ, դուք կարող էիք կարծել, որ նորա եռանդի հետ միանում է անտարակոյս և մարդու օրինաւոր փառասիրութեան մի մասը, մարդու, որ եկեղեցիք էր հիմնել և իւր յաջողութեանց մէջ գտել էր իւր վարձը. դուք կարող էիք մտածել, թէ երբեմնապէս նրան ղեկավարած և դրդած կլինէր նորա առաքելական գործունէութեան երկրաւոր փառքը: Բայց այս դէպքում ո՛ւր են յաջողութիւնը, փառքն և վարձը: Կարո՞ղ է միթէ նորա փառասիրութիւնը շոյշոյել դարձն առ Քրիստոս Անեսիմոսի, մի ստրկի, որ յաղթահարւում է նորա հաստատամտութեամբ: Նղբա՛րք, ես զարմանում էի Պօղոս առաքելի վերայ նորա մեծայաղթ գործունէութեան պատճառով, ես զարմանում էի նորա վերայ, երբ նա, հնազանդ նրան կոչող Աստուծոյ հոգւոյ ձայնին, շրջում էր բոլոր հռովմէական աշխարհն, իւր ճանապարհին թողնելով ամբողջ շարք նորակազմ եկեղեցեաց խլատրայում, Դերբիայում, Պերգամոսում, Պիսիդիայի Անտիոքում, Ատտալիայում, Տրովադայում, Փիլիպպէում, Թեսաղոնիկէում, Բերէայում, Աթէնքում, Կորնթոսում, Նփեսոսում, Միլետում, Կիպրոսում, Տիւրոսում, Կեսարիայում, Մալտայում և այլ շատ տեղերում. ես զարմա-

նուժ էի նորա վերայ, որ միշտ գործունեայ էր, առոյգ, առօրինչ էր դնում յոգնածութիւնը, անքուճ գիշերները, վտանգները, հալածանքներն, արհամարհանքն ու վիշտը՝ քայց աւելի զարմացման արժանի է նա Հռովմում՝ բանդում, ուր նա մի ստրկի հոգուն նուիրում է իւր բոլոր հոգածութիւնն ու սէրը:

Բայց ինչո՞ւ մենք նորա գործունէութեան երկու կողմերը միմեանց հանդէպ դնում ենք, համեմատում, այն ինչ նոցանից մէկը միւսի բացատրութիւնն է: Սուրբն Պօղոս, որ լուսաւորում է Անեսիմոսին, — ահա այս է պարզում մեր առաջ Պօղոս առաքեալին, որ աշխարհն ենթարկում է Յիսուս Քրիստոսին: Եկեղեցիք — իսկապէս հոգիքն են. հիմնել եկեղեցիք կնշանակէ հոգիքը դարձնել: Իսկ հոգին միայն սիրով կարելի է դարձնել: Բայց ինքն Պօղոս առաքեալը տալիս է մեզ բանալին նորա գործունէութիւնը հասկանալու համար. նկարագրելով իւր ծառայութիւնն Եփեսոսում, նա ասում է. «Գիշեցէք, որ երեք տարի շարունակ գիշեր և ցերեկ իւրաքանչիւրիդ արտասուօք դարձնում էի»: Իւրաքանչիւր յեղինք և սրանով բոլորն ասած է. Սուրբ Պօղոսն այսպէս կատարելով իւր գործը, հետեւում էր միայն իւր Աստուծոյ օրինակին, որ երկրիս վերայ իջաւ որ բոլոր աշխարհը փրկէ և սկսաւ նրանից, որ փրկեց՝ Պետրոսին, Անդրէասին, Փիլիպպոսին, Նաթանայէլին, Մարիամ Մագթաղենայուն, Զաքէոսին, անյայտ անձանց, աշխարհիս տգէտներին և փոքրներին և նրանց վարդապետեց ու խրատեց, կարծես հէնց միայն նոցա համար էր երկնքից իջել:

Արդեօք մեզ համար էլ, եղբարք, չկա՞յ այս օրինակի մէջ եւ նախազգուշացումն եւ յանդիմանութիւն: Միթէ մենք այսպէ՞ս ենք վարուում:

Արդեօք մենք ընդունանք ենք այսպիսի ողորմածութեան, այսպիսի անխոնջ գործունէութեան համար, որ եթէ հարկաւոր է, կենդրոնանում է մի հոգու վերայ այնքան ժամանակ, մինչև սա կը առնայ: Անենք այստեղ մի ընդհանուր նկատողութիւն: Մեր ժողովուրդը համակիր է տեսնելու կրօնի մէջ աւելի հասարակական քան անձնական գործ: Եկեղեցին մեր աչքում

աւելի պետական հաստատութիւն է թուում քան հոգեւոր ընտանիք: Խօսեցէք ֆրանսիացու հետ կրօնի մասին և նա իսկոյն կսկսէ դատել եկեղեցու վերայ, սորա պահանջների, սորա թշնամեաց, նորա պատերազմի վերայ և հէնց նորա այն պատերազմի վերայ, որ լինում է նորա ընկերական—հասարակական դիրքի համար: Բայց նա յաճախ մոռանում է, որ այստեղ ինդիքը գլխաւորապէս նորա իրան մասին է, նորա ուղիղ և անձնական յարաբերութեանց մասին է առ Աստուած: Մենք իրանքս ենք զիջանում այդ ընդհանուր հոսանքի առաջ: Մենք յօժարութեամբ խօսում ենք մեր դարի, սորա թշուառութեանց տանջանաց և ստորացման մասին, յօժարութեամբ սուլառնում ենք անորոշ վերացական գաղափարների շրջաններում և մարդկութեան վերածնութեան մասին հոգալիս յաճախ մոռանում ենք մարդուն, որ մեր աչքի առաջ տանջուում է և կորնչում: Ընդունենք, որ մենք կոչուած էինք Տէրից աշխարհի ազատութեան համար Օգոստոս կայսեր ժամանակ: Մենք անշուշտ կհիմնէինք կրօնական ընկերութիւնք, կհրատարակէինք յօդուածներ, կյարձակէինք այն ժամանակուան Եպիկուրեան և Ստոյիկեան վարդապետութեանց վերայ, կապացուցանէինք Ստոյիկեաններին նոցա սառն բարոյակտնութեան անհոգի լինելը, բայց երբէք չէինք հաւատալ, որ մեր նպատակին հասնելու ամենաստոյգ միջոցը մի Գալիլէական գիւղում մի քանի մաքսուորներ և ձկնորսներ կրթելու մէջն է, ճանապարհին մի սամարացի կնոջ յաւիտենական կենաց բանն աւետելու մէջն է և կամ մի բանտարկեալ ստրուկի հոգին դէպի լոյս և ճշմարտութիւն դարձնելու մէջ է: Ով գիտէ, գուցէ այդ հաւատարմութիւնը մանր բաների մէջ մեզ ի զուր կորցրած աշխատանք թուէր, գուցէ մենք որոնէինք գործունէութեան աւելի ընդարձակ ասպարէզ և անձնաւորութիւնք, որոնք աւելի արժանի էին մեր հոգածութեան և սիրոյն: Իրաւ չէ՞, որ այս ամենը կարող էր պատահել: Այսպիսի դէպքում ներեցէք ինձ ի վերջոյ ցոյց տալ ձեզ, որ այսպիսի վերաբերութիւնը դէպի գործը նախ շեղում է

մեզ արդար ուղիղ ճանապարհից և երկրորդ պայմանաւորում է անշուշտ մեր աշխատանաց ունայնութիւնը:

Ընդհանուր գործով յափշտակուելից աւելի հեշտ բան չկայ, սորա համար միայն երեւակայութիւնը հերիք է, որովհետեւ վերացականութիւնը ամենեւին չեն շօշափում մարդուս խիղճը: Զորօրինակ շատ հեշտ է սղբալ դարիս շռայլութիւնն և բարուց անկումն, բայց այս դժգոհութեանց բուռն արտայայտութիւնից յետ էլ մենք չենք պակասացնիլ մեր սեղանից մի տեսակ կերակուր, չենք պակասացնիլ մեր զարդերի և ճոխութեան շռայլ ծախքերից մի կոպէկ, չենք յաղթիլ մեր ոչ մի անփոյթ և զգայական սոլորութեան: Մենք խօսում ենք աշխարհի փրկուածիւնը վերայ և սրտանց յուզուած այս բարձր խնդրից էլի ոչ մի ջանք գործ չդրինք, որպէս զի ի բարին ուղղենք մի ագէտ ու խաւարամիտ մարդու, որին գտնելու համար կարիք չկայ հեռուները պտտիլ, մենք ապրում ենք կողք կողքի կպած մեր ծառաների հետ, առանց երբ և իցէ մեզ հարց անգամ տալու թէ արդեօք նոքա ունին անմահ հոգի և ամբողջ ամիսներ ու տարիներ շարունակ չենք ասում նրանց քրիստոնէական սիրոյ մի խօսք էլ: Այո, այժմ էլ, զարմանալով Պօղոս Աւագեալի վերայ, որ ուսուցանում է Ոսեսիմոսին, մենք մինչև անգամ չենք էլ հարցնիլ մեզնից, թէ արդեօք մեզ մօտիկ կամ մեր ճանապարհին ևս չկան Ոսեսիմոսներ:

Մենք խօսում ենք ազգային լուսաւորութեան վերայ և ծափահարում ենք այն ազնիւ անձանց ջանքերին, որոնք ձգտում և աշխատում են այս ազնիւ նպատակի համար, մենք ցաւակցութիւն ենք ցոյց տալիս աշխատաւոր—մշակ դասի թշուառութեանց համար—բայց երբէք մենք մեզ չենք հարցնում, թէ արդեօք մեր այս կամ այն ձեռնարկութեան համար ի գործ դրած գումարի շահը չէ՞ աւելցած ի հաշիւ բանուորների օրական վարձի պակասութեան և արդեօք այսպիսի դէպքում մենք արժանի չենք Յակոբոս առաքեալի բարձրագոյն յանդիմանութեան, թէ «ահա ձեր արտը հնձող մշակներից կտրած վարձը աղաղակում է, և հնձողների ողբոց ձայնը հասաւ զօրութեանց Տի-

ըռջ ականջին: Ոչ, մենք չենք սիրում աղքատի խորթի շեմքը կոխել, ոչ, մենք մինչև անգամ աղքատութեան կերպարանքից զգուշելով ղզուռում ենք:

Ծենք խօսում ենք, որ պէտք է վերականգնել եկեղեցին, բայց ամենայն հոգացողութեամբ խորշում ենք մեր հաւատի յայտնի և աշխարայ խոստովանութիւնից. որպէս զի ծաղրածութեանց և հակառակախօսութեանց չենթարկուենք. Գուցէ մենք շատ և շատ ցանկանում ենք, որ մեր եկեղեցին չվրդովեն մոլորութիւնք, բայց երբէք հաստատուն և համարձակ կերպով չենք ցոյց տալիս մի մոլորուած հոգու այն ճանապարհն, որ տանում է առ Տէր:

Գիտէ՞ք արդեօք դուք թէ սորա հետեանքն ի՞նչ է: Այն է, որ դրանից է կախուած մեր սակաւ յաջողութիւնը: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ գաղափարները չեն աշխարհ վրկում, որովհետեւ վերացական տեսութիւնք երբէք յաղթանակ չեն տանիլ, չեն յաղթիլ չարին և մեղքին, որովհետեւ դուրս համար բոլորովին մի այլ ինչ հարկաւոր է, այն է՝ սիրող սրտի եռանդ, որ ճշմարտութիւնը կեանքի համար մարմնացնում է, իսկ գաղափարներն առանց նրանց կենդանութիւն տուող սիրոյ նոյնն են, ինչ որ է արեգակը ձմեռը, սո յայտնի բան է լուսաւորում է, բայց նորա ճառագայթների տակ կարելի է սառչել: Կրկին ասում եմ ձեզ, նայեցէ՛ք Պօղոս Առաքեալի վերայ, որ լուսաւորում է Ռնեսիմոսին, իւր հիանալի սիրով բաց է անում սորկի խաւար սիրտն և ուսուցանում է նրան հեռու մարդոց հայեացքներից, միայն և եթ ամենատես Աստուծոյ աչքի տակ: Քեզ, ով մեծ առաքեալ, որ հաւատարիմք ես փոքր բաներում և անյայտ ծածուկ աշխատանքի մէջ, քեզ—կապտկանի ամենա-յաղթ գործունէութեան մեծ յաջողութիւնն, իսկ մեզ՝ քրիստոնէիցս, ներկայ դարիս զաւակաց, վրդուն խօսքեր և անբաւ կենցաղավարութիւնք, որոնք անցնում են առանց օգուտի:

Բայց մենք կանգ չենք առնիլ այս տխուր մոքերի և խորհրդածութեանց վերայ: Քրիստոնէական խոնարհութեան յատուկ չպիտի լինի վատութիւնը—երկչոտութիւնը: Ինչո՞ւ

մենք էլ չհետեւե՛նք Պօղոս Առաքեալին. սիրել երբէք ուշ չե՛
 ւ Աստուծոյ սէրը թափանցելով մեր սրտերն և այժմ, որպէս
 վաղ, կարող է հրաշքներ գործել տալ օգնութեամբ Ս. Հոգւոյն:

Եկեղեցի, մեր ժամանակի քրիստոնեայ եկեղեցի, Դու հո-
 գոց ես հանում քո անյաջողութեանց համար, քո թուլու-
 թեանց համար և առանց այլ ևս աշխարհի վերայ յաղթու-
 թեան մասին երազելու, արտասուօք թուում ես բազմացող
 հերձուածները -- վեր կաց, հանիր սգոյ զգեստներդ, լուսա-
 ւորուիր քո Տիրոջ փառաց ճառագայթներով և մոիր քեզ
 շրջապատող ժողովրդի մէջ, առ քեզ վերայ նորա բեռն և տար
 քեզ վերայ նորա ցաւերը: Իջիր, գնա կորած հոգիների մօտ,
 որոնիր և փրկիր Մագթաղինացիներին, Ջաքէսներին և Ոսե-
 սիմոններին և սպասելով փառաւոր յաղթութեանց, որոնք
 քեզ խոստացել է Աստուած, ուրախացիր հրեշտակների հետ
 միասին մի զլջացած մեղաւորի համար:

(Բերա՛լէ).

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒԹՈՒՄՆ.

Մեր ուսումնարաններում (մայրենի և օտար) լեզուի ուսումը աւելի
 հիմնուած է քերականութեան դասերի վերայ, որոնց արդիւնքը մեծ մա-
 սով քիչ է լինում: Ուսուցիչը գիտէ իւր առարկան, աշակերտները ամե-
 նայն ջանքով աշխատում են, բայց և այնպէս պտուղը անմխիթար է.
 ինչով պէտք է բացատրուի այս տխուր երևոյթը:

Մնում է որ պատճառը փնտռենք դասատուութեան եղանակի մէջ.

Վեր առնենք մի օրինակ և լուծենք ինչպէս որ մեր ընտիր ուսուցիչնե-
 րը սովորութիւն ունին լուծելու. Հ. Արսէն Այալնեանը լաւ ուսուցիչ
 է, և մենք կաշխատենք նորա եղանակով լուծել հետեւալ օրինակը.